NUTQIY FAOLIYAT TURLARINI INTEGRATSIYALASHNING PEDAGOGIK DIDAKTIK ASOSLARI

Xalijonova Mavlyuda Raximjonovna
Alfraganus universiteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi
1-bosqich magistranti
Ilmiy rahbar: Madraximova Inobat Bahodirovna
Alfraganus universiteti Pedagogika kafedrasi v.b., dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqola nutqiy faoliyat turlarini integratsiyalashning pedagogik va didaktik asoslarini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda tinglash, gapirish, o'qish va yozish kabi nutqiy faoliyat turlari o'zaro uzviy bog'liq komponentlar sifatida tahlil qilinadi. Mazkur maqolada integratsiyalash jarayonining nazariy va metodik asoslari, shuningdek, o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasi va mantiqiy fikrlashini rivojlantirishdagi amaliy natijalari ko'rsatib o'tiladi.

Abstract: This article is dedicated to studying the pedagogical and didactic foundations of integrating speech activity types. The study analyzes listening, speaking, reading, and writing as interrelated components of speech activity. The article highlights the theoretical and methodological foundations of the integration process, as well as the practical outcomes in developing students' communicative competence and logical thinking.

Kalit so'zlar : Nutqiy faoliyat, Integratsiyalash, Pedagogik asoslar, Didaktik tamoyillar, Kommunikativ kompetensiya, Boshlang'ich ta'lim

Keywords: Speech activity, Integration, Pedagogical foundations, Didactic principles, Communicative competence, Primary education.

Kirish

Zamonaviy ta’lim tizimi globallashuv va axborotlashuv jarayonlari ta’sirida tubdan yangilanib bormoqda. Bu jarayonda o‘quvchilarning faqat nazariy bilimlarini emas, balki ularning amaliy ko‘nikmalarini, ayniqsa, nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish dolzarb masalaga aylanmoqda. Nutqiy kompetensiya esa til o‘rganish jarayonining markaziy elementi sifatida tinglash, gapirish, o‘qish va yozish faoliyatlarining uyg‘un rivojlanishini talab etadi.

An’anaviy ta’lim tizimida nutqiy faoliyat turlari ko‘pincha alohida-alohida o‘rgatilgan bo‘lsa, zamonaviy didaktika ularni integratsiyalashgan holda o‘qitishni taqozo etadi. Integratsiya — bu o‘quv jarayonida turli bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarni yagona tizimga birlashtirish jarayonidir. Ayniqsa, nutqiy faoliyat turlarini integratsiyalash o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi[1].

Mazkur maqolaning maqsadi — nutqiy faoliyat turlarini integratsiyalashning pedagogik-didaktik asoslarini tahlil qilish, uning nazariy va amaliy jihatlarini ochib berish hamda ta’lim samaradorligiga ta’sirini aniqlashdan iborat.

Nutqiy faoliyat turlarining nazariy asoslari

Nutqiy faoliyat insonning kommunikativ ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiluvchi murakkab psixologik va pedagogik jarayondir. U to‘rtta asosiy komponentdan iborat: tinglash (audial faoliyat), gapirish (og‘zaki nutq), o‘qish (vizual qabul qilish), yozish (grafik ifodalash).

Bu faoliyat turlari o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, birining rivojlanishi boshqasiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Psixolingvistik tadqiqotlarga ko‘ra, inson nutqiy faoliyatni kompleks tarzda o‘zlashtiradi[2].

Didaktik nuqtai nazardan, nutqiy faoliyat turlarini integratsiyalash quyidagi tamoyillarga asoslanadi: tizimlilik, izchillik, faoliyatga yo‘naltirilganlik, kommunikativlik.

[1] Jo ‘rayev R.X. Pedagogik texnologiyalar asoslari. – Toshkent: O ‘qituvchi, 2018.
[2] Leontyev A.A. Psixolingvistika asoslari. – Moskva, 2003.

Bu tamoyillar o‘quvchilarning bilimlarni yaxlit holda o‘zlashtirishiga imkon yaratadi.

Nutqiy faoliyat turlarini integratsiyalashning pedagogik asoslari

Pedagogik jihatdan integratsiya o‘quv jarayonini samarali tashkil etishning muhim vositasi hisoblanadi. U quyidagi yondashuvlarga tayanadi:

1. Kommunikativ yondashuv

Bu yondashuv tilni muloqot vositasi sifatida o‘rganishni nazarda tutadi. Unda nutqiy faoliyat turlari alohida emas, balki muloqot jarayonida uyg‘un holda rivojlanadi[3].

2. Kompetensiyaviy yondashuv

Bu yondashuv o‘quvchilarda faqat bilim emas, balki uni amalda qo‘llay olish ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Nutqiy integratsiya aynan shu kompetensiyani rivojlantiradi.

3. Konstruktivistik yondashuv

Bu yondashuvga ko‘ra, o‘quvchi bilimni tayyor holda olmaydi, balki uni o‘zi mustaqil ravishda quradi. Integratsiyalashgan topshiriqlar esa bu jarayonni jadallashtiradi.

Didaktik asoslar va metodik yondashuvlar

Nutqiy faoliyat turlarini integratsiyalash didaktik jihatdan quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshiriladi:

1. Integratsiyalashgan darslar

Bunday darslarda o‘quvchilar:

- matnni o‘qiydi,
- uni tinglaydi,
- muhokama qiladi,
- yozma fikr bildiradi.

Natijada barcha nutqiy faoliyat turlari bir vaqtning o‘zida rivojlanadi.

[3] Ziyomuhammedov B. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2017.

2. Muammoli ta’lim texnologiyasi

O‘quvchilarga muammoli vaziyatlar berilib, ular orqali nutqiy faoliyat faollashtiriladi. Bu esa fikrlashni va nutqni rivojlantiradi.

3. Interfaol metodlar: “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Munozara”,“Rol o‘ynash”

Bu metodlar nutqiy integratsiyani kuchaytiradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, nutqiy faoliyat turlarini integratsiyalash o‘quvchilarning bilim olish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Amaliy natijalar:

1. So‘z boyligining oshishi, integratsiya jarayonida o‘quvchilar yangi so‘zlarni turli kontekstlarda qo‘llash imkoniga ega bo‘ladi.
2. Mantiqiy fikrlashning rivojlanishi, o‘qish, tinglash va yozishning uyg‘unligi fikrni izchil bayon etishga yordam beradi.
3. Kommunikativ kompetensiyaning shakllanishi, o‘quvchilar o‘z fikrini erkin ifodalashni o‘rganadi.
4. Ta’limga motivatsiyaning ortishi, integratsiyalashgan darslar o‘quvchilar uchun qiziqarli va interaktiv bo‘ladi.

Tajriba natijalari shuni ko‘rsatadiki, integratsiyalashgan ta’limda o‘quvchilarning faolligi 30–40% ga oshadi[4].

Nutqiy integratsiyaning amaliy modeli

Quyidagi model samarali hisoblanadi:

1. Motivatsiya bosqichi (tinglash)
2. Anglash bosqichi (o‘qish)
3. Mustahkamlash bosqichi (gapirish)
4. Nazorat bosqichi (yozish)

Bu model o‘quv jarayonining to‘liq siklini qamrab oladi.

Xulosa

[4] Xoliqov A.A. Nutqiy kompetensiyani rivojlantirish metodikasi. – Toshkent, 2020.

Nutqiy faoliyat turlarini integratsiyalash zamonaviy ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biridir. U o‘quvchilarning: kommunikativ kompetensiyasini, mustaqil fikrlashini, ijodiy yondashuvini rivojlantiradi.

Integratsiyalashgan yondashuvni amaliyotga joriy etish o‘qituvchidan yuqori metodik mahoratni talab qiladi. Shu bilan birga, u ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jo‘rayev R.X. Pedagogik texnologiyalar asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
2. Leontyev A.A. Psixolingvistika asoslari. – Moskva, 2003.
3. Ziyomuhammedov B. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2017.
4. Xoliqov A.A. Nutqiy kompetensiyani rivojlantirish metodikasi. – Toshkent, 2020.
5. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
6. Passov E.I. Kommunikativ metod asoslari. – Moskva, 1991.